Ekelöf — ”låg” och tillgänglig

Nya öppningar och nycklar till hans författarskap

TROTS ATT VI för dagen upplever ett samhällsklimat där brutalt marknadstänkande och kortsiktig lönsamhetsidioti hotar även kulturen finns det ännu ett och annat att glädja sig över. I dag utkommer således del fyra och fem av Gunnar Ekelöfs **”Skrifter”** under redigering av Reidar Ekner.

NY I DAG

Gunnar Ekelöf: Skrifter del 4—Appendix 1927—1968; Skrifter del 5—Valfrändskaper och andra översättningar (red Reidar Ekner) Bonniers, cirka 322 kronor per del

Foto: LÜTFI ÖZKÖK

De nya delarna av Ekelöfs ”Skrifter” innehåller bl a ”groteska” teckningar och lyfter fram hans eminenta översättningar.

När de första tre delarna kom ut i höstas uppstod ett visst tumult på kultursidorna. Från vissa håll anmäldes skepsis inför Ekners, som man menade, en smula självsvåldiga redigeringsprincip. Vissa dikter såg helt enkelt inte ut exakt som de gjorde då de ursprungligen publicerades. Ekner hade tagit hänsyn till korrigeringar av originaltexter som Ekelöf gjort i efterhand. Ekelöf var nämligen inte behäftad med samma febrigt rastlösa temperament som en Strindberg, som ju aldrig skrev om något, utan återvände ofta till gamla texter för omarbetningar, tillägg eller strykningar.

Jaget -- en valplats

Mot bakgrund av detta har Ekner givetvis ställts inför delikata valsituationer vid arbetet med Ekelöf. Innan han bestämde sig för att frångå en strikt textkritisk metod, som innebär att ursprungstexten hålls helig, kan man tänka sig att han hade några sömnlösa nätter. Ty man kan inte sticka under stol med att en känsla av lätt otillfredsställelse då och då vill göra sig påmind vid läsningen: vilken Ekelöf är nu detta, trettiotalets eller sextiotalets, eller båda, och har Ekner här något finger med i spelet?

Ekners noggrannhet och omfattande förtrogenhet med Ekelöf (han assisterade Ekelöf med utarbetandet av diktsamlingar redan då han levde) gör ändå att jag när allt kommer omkring accepterar hans metod utan någon större olust.

En kanske inte helt oviktig fråga som inte togs upp i höstens debatt var dessutom hur Ekelöf själv skulle ha ställt sig till Ekners arbetssätt. Ett grundläggande tema i Ekelöfs verk är problemet med jaget, subjektet, identiteten. Han ger ofta uttryck för en syn på jaget — och därmed också det skrivande subjektet — som en utomordentligt osäker och tvivelaktig substans: han beskriver gärna jaget som ”endast en valplats”.

Härvidlag föregriper han en uppfattning som sedermera kommit att förknippas med poststrukturalistiskt tänkande. Författaren är ingen härskare över språket, utan endast dess verktyg. Ekelöf uttrycker någonstans skepsis inför den moderna jagfixeringen och framhåller som ett ideal antik och medeltid litteratur där författarnamnets betydelse endast är sekundär. Jag tror alltså att Ekelöf personligen skulle ha känt tillfredsställelse med Ekners ”klåfingrighet”.

Stor kulturgärning

De tre första delarna av ”Skrifter” — som komplett kommer att bli ett åttabandsverk — upptas dels av den lyriska produktion av Ekelöf som tidigare varit känd, dels av tidigare opublicerat material, av vilket det mest anmärkningsvärda är Ekners (med bistånd av Ingrid Ekelöf) utökning och ”tilldiktning” av hans sista stora verk, det som brukar benämnas ”Diwantrilogin” eller ”Akritcykeln”. Vad man än tycker om Ekners tillvägagångssätt i allmänhet torde detta dristiga tilltag vara en kulturgärning av oskattbart värde.

När det gäller del fyra och fem av ”Skrifter” finns det vad jag kan förstå ingen anledning att kritisera redigeringen. I band 4, som har fått titeln ”Appendix 1927—1968”, har Ekner samlat dels dikter som tidigare publicerats lite varstans: i diverse periodika och i de av Ingrid Ekelöf utgivna ”En röst” och ”En självbiografi”, dels dikter och utkast som inte tidigare publicerats. Här ingår också bilddikter av det egensinnigt groteska slaget som Ekelöf ägnade sig åt under återkommande perioder av sitt liv ända sedan gymnasieåren.

Vad man slås av inför dessa tidigare otryckta eller relativt okända dikter är den enhetliga tematiska linje som Ekelöf från början stakade ut och sedan troget följde. Här framträder dock tydligare det biografiska drag och den personliga problematik som ofta kom bort i den tämligen abstrakta rolldiktning som utmärker Ekelöfs publicerade diktsamlingar, framför allt de senare.

Bländande språkman

Den mer preliminära karaktären och den inte så högt drivna estetiska stramheten gör att tillgängligheten ökar, och att läsa dessa ”dikter vid skilda tillfällen” tillsammans med ”Akritcykeln” ger många nya öppningar till detta i förstone gåtfulla och dunkla diktverk. Det folkliga och ”låga” i hans teckningar och ”groteska” dikter modifierar också på ett underbart sätt den stämpel av oåtkomlig ”höghet” som gärna vidlåder Ekelöfs författarskap.

I del 5, ”Valfrändskaper och andra översättningar”, ges också ett otal nycklar till Ekelöfs verk. Han tillhör ju också — vilket möjligen är en smula bortglömt — våra stora översättare, i huvudsak från franska. I denna volym presenteras ett brett urval översättningar av både prosa och lyrik, dock inte allt.

Det är tveklöst att Ekelöf var en bländande språkman. Hans översättningar, inte minst hans prosatolkningar — vilket kanske kan förvåna — är direkt njutningsfulla vad gäller exakthet och känslighet för språkets valörer. Här finns t ex tolkningar av den erkänt svåröversatte Proust, som den lilla bedårande och psykologiskt djuplodande texten ”Baldassare Silvandes död”. Utan minsta skorr följer Ekelöf det oerhört subtila inre drama som här utvecklas på några korta täta sidor.

Att dessa texter ger nycklar till Ekelöfs verk beror helt enkelt på att han aldrig översatte på beställning utan helt på eget initiativ. Han väljer alltså verk som djupt berör honom själv, vilket han också framhåller som en nödvändig förutsättning för att lyckas i tolkningsarbetet. Här hittar man således sådant som man anar att Ekelöf själv kunde ha skrivit men på grund av personlig skygghet lät bli.

Dubbel lärdom

Vidare ingår presentationer av litterära valfrändskaper, bl a en gedigen och mycket personlig utläggning om Rimbaud, en av Ekelöfs tidiga inspiratörer. Inte minst ger han här en nyckel till sin kända misstro mot allt ”absolut” tänkande, all idealism, och sitt bejakande av det ”låga”, eller snarare av den nödvändiga föreningen mellan lågt och högt, mellan kropp och själ, materia och ande.

Rimbauds dröm om att omsätta sina poetiska visioner till jordisk verklighet ledde honom i fördärvet, menar Ekelöf. Det omutliga kravet på Allt eller inget är mänskligt ohållbart. Låt vara att vår längtan till landet bortom, där alla motsättningar upphävs och tidlösheten härskar, är en mara som rider oss mellan vagga och grav, men låt oss därför inte förneka ”den gamla vanliga skamligheten”. Den dubbla lärdomen ger oss Ekelöf i rika mått.

STEFAN SKOGELIN